
“ลีลาแห่งสันติภาพ”
ใน เมื่อเลือดและกระดูกโหยให้:
การเดินทางผ่านสัจทัศน์
ของการเยียวยาและการคืนดี
แปลโดย โคทม อารียา, สุภาสเมต ยุนยะสิทธิ์,
ดวงนัย บวรณเจริณกิจ และอริชฎาณ์ คงทรัพย์
บรรณาธิการโดย โคทม อารียา
(กรุงเทพฯ:
สถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา, 2559)

“ลีลาแห่งสันติภาพ”
ใน เมื่อเลือดและกระดูกโหยให้:
การเดินทางผ่านสัททัศน์
ของการเยียวยาและการคืนดี
แปลโดย โคทม อารียา, สุภาสเมต ยุทธะสิทธิ์,
ดวงหทัย บุรณเจริณกิจ และอริชฌาณ คงทรัพย์
บรรณาธิการโดย โคทม อารียา
(กรุงเทพฯ:
สถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา, 2559)

จันจิรา สมบัติพูนศิริ
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

หากท่านเป็นเด็กหญิงหรือเด็กชายในไลบีเรีย (ประเทศในทวีปแอฟริกา ตะวันตกซึ่งประสบสงครามกลางเมืองอันโหดร้ายมาหลายทศวรรษ) มีแนวโน้มว่าท่านจะถูกกองกำลังกบฏลักพาตัวไปเมื่อท่านยังเด็ก ท่านถูกฝึกให้เป็นทหาร

ท่านมิได้ฆ่า ปล้น และข่มขืนผู้บริสุทธิ์เท่านั้น แต่ยังถูกบอกให้สังหารสมาชิกในครอบครัวและชุมชนของท่านอย่างเลือดเย็น สำหรับนักรบเด็กหญิง ท่านเป็นทั้งนักฆ่าและแรงงานทาสแก่สมาชิกชายคนอื่นในกองกำลัง เมื่อสงครามจบลง ท่านจะทำอะไรกับชีวิตที่เหลืออยู่ ที่สำคัญคือท่านคิดว่าคนในชุมชนของท่านควรทำอะไร สมาชิกที่เหลืออยู่ในครอบครัวของท่านควรให้อภัยท่านหรือไม่ สังคมควรอยู่กับอดีตแห่งความรุนแรงซึ่งท่านเป็นคนก่ออย่างไร

หนังสือ *เมื่อเลือดและกระดูกไทยให้: การเดินทางผ่านสัททัศน์ของการเยียวยาและคืนดี* ซึ่งเขียนโดยนักวิชาการและคนทำงานด้านสันติภาพมีอณมัยอย่างจอห์น พอล เลเดอร์ช (John Paul Lederach) และแปลโดย “ทีมสันติวิธีมหิตล” พยายามตอบโจทย์ข้างต้น โดยเล่าถึงกระบวนการเยียวยาและคืนดีหลังความขัดแย้งด้วยกำลังอาวุธ (armed conflict) สิ้นสุดลง ในหลายกรณี แยกได้ยากว่าใครเป็นเหยื่อ ใครเป็นผู้กระทำความรุนแรง ทั้งนี้เพราะฝ่ายหลังก็ตกเป็นเหยื่อของวงจรสงคราม ระบบกดขี่ วัฒนธรรมทหาร (militarism) วัฒนธรรมชายเป็นใหญ่ (patriarchy) รวมถึงได้รับบาดเจ็บทางจิตใจจากความรุนแรงที่ตนเป็นผู้ก่อเอง

ในการศึกษาเรื่องกระบวนการสันติภาพกระแสหลัก (ดังที่จะกล่าวในรายละเอียดต่อไป) มักเชื่อว่าการลงนามในข้อตกลงสันติภาพช่วยให้ความขัดแย้งด้วยกำลังอาวุธสิ้นสุดลง กระนั้นก็ดีประสบการณ์จากพื้นที่ความขัดแย้งชี้ให้เห็นว่าข้อตกลงสันติภาพเป็นเพียงจุดเริ่มต้นของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสังคมทั้งในแง่เศรษฐกิจ ระบบการเมือง โครงสร้างความมั่นคง และระบบยุติธรรม เพื่อลดมูลเหตุแห่งความขัดแย้ง อันจะเป็นเชื้อให้คู่กรณีใช้กำลังอาวุธต่อกัน

อีกครั้ง กระบวนการเยียวยาและคืนดี (reconciliation)¹ เป็นส่วนหนึ่งของ กระบวนการสร้างสันติภาพ (peacebuilding) นี้

จุดเด่นของหนังสือ *เมื่อเลือดและกระดูกไหลให้* มีสามประการ

ประการแรก ผู้เขียนตั้งคำถามต่อความเข้าใจเรื่องเวลาแบบโลกตะวันตก/ยุโรป (eurocentric) ซึ่งเห็นว่าเวลาเดินทางเป็นเส้นตรงและไล่ลำดับขึ้นจากอดีต ปัจจุบัน ไปสู่ออนาคต ความเข้าใจเช่นนี้ส่งผลต่อแนวทางสร้างสันติภาพขององค์การระหว่างประเทศอย่างสหประชาชาติหรือหน่วยงานด้านสันติภาพจากตะวันตก ซึ่งมักแยกวงจรความขัดแย้งด้วยกำลังอาวุธออกเป็นสามช่วงหยาบๆ คือ ก่อนความขัดแย้งปะทุเป็นความรุนแรง ระหว่างความรุนแรง และหลังความรุนแรง สันติภาพจึงหมายถึงการระงับความรุนแรงด้วยข้อตกลงหยุดรบระหว่างคู่กรณี การเยียวยาและคืนดีจึงเกิดขึ้นในภาวะ “หลังความรุนแรง” โดยองค์การเหล่านี้กำหนดช่วงเวลาดำเนินการกระบวนการดังกล่าว เมื่อโครงการจบลง ก็หวังว่าคู่ขัดแย้งจะคืนดีกัน

อย่างไรก็ดี เลเดอร์คัมแย้งว่าความเข้าใจว่า “เวลาของสันติภาพเป็นเส้นตรง” ไม่สอดคล้องกับประสบการณ์ของผู้คนในสมรภูมิ ซึ่งอดีต ปัจจุบัน และอนาคตมักอยู่ปะปนจนแยกกันเป็นช่วงและเรียงลำดับได้ยาก ความรุนแรงอันโหดร้ายที่ดูเหมือนกลายเป็นอดีตมักกลับมาหลอกหลอนทั้งเหยื่อและผู้กระทำ ความรุนแรงในขณะปัจจุบันและอนาคต ด้วยเหตุนี้ เลเดอร์คัมจึงเสนอว่าความเข้าใจว่าเวลาทำงานในลักษณะวงที่หมุนเป็นเกลียวอาจเป็นประโยชน์ต่อการฟื้นฟูความสัมพันธ์หลังความขัดแย้งด้วยกำลังอาวุธมากกว่าความเข้าใจเวลาแบบเส้นตรง หากเวลาเป็นวงเกลียว ก็หมายความว่าความเยียวยาและการคืนดี

¹ ในภาษาราชการไทยมักใช้คำว่า “ปรองดอง” หรือ “สมานฉันท์” ซึ่งก็กลายเป็นคำเจ้าปัญหาในสังคมไทยเพราะถูกรัฐใช้เพื่อบดบังความขัดแย้งมากกว่าเปิดโอกาสให้คู่ขัดแย้งมีส่วนร่วมในการพูดถึงความคับข้องใจของตน

ต้องทำซ้ำๆ มากกว่าเกิดขึ้นครั้งเดียวและได้ผลอย่างเที่ยงการระหว่างประเทศ และหน่วยงานทั้งหลายผลักดันกัน แม้การทำซ้ำดูเหมือนไม่ไปไหน ไม่ก้าวหน้า แต่สอดคล้องกับความเป็นจริงของสภาพหลังความรุนแรงจากสงคราม ซึ่งผู้คนติดอยู่ในวังวนของอดีต

ประการที่สอง ผู้เขียนเชื่อว่าอุปมา (metaphor) สำคัญต่อจินตนาการ กระบวนการสันติภาพอันสร้างสรรค์ ซึ่งสอดคล้องกับความเข้าใจเรื่องเวลา แบบวงเกลียว ความเข้าใจกระบวนการเยียวยาและคืนดีแบบกระแสหลักอาจแบ่งเป็นสามแบบ คือ การชดใช้เหยื่อด้วยค่าสินไหมทดแทน การเอาผิดผู้ใช้ความรุนแรงตามกระบวนการยุติธรรม และการยอมรับผิดของผู้ใช้ความรุนแรง ขณะเดียวกันเหยื่อก็ก็นำภัย กระบวนการเหล่านี้เต็มไปด้วยขั้นตอนและภาษาเชิงเทคนิคราชการ ฉะนั้นมีแนวโน้มละเลยมิติเชิงนามธรรม เช่น พื้นที่ ตัวตน อัตลักษณ์ชุมชน และอารมณ์ จากประสบการณ์ทำงานในหลายสมรภูมิ อาทิ โคลอมเบีย โซมาเลีย เซียร์ราลีโอน และไลบีเรีย เลเดอร์คเผยให้เราเห็นบทบาทของดนตรี การเต้นรำ พิธีกรรม การละเล่น หรือบทกวี ในการรื้อฟื้นความเป็นมนุษย์ให้แก่ทั้งเหยื่อและผู้ใช้ความรุนแรง ศิลปะรูปแบบต่างๆ สื่อสารผ่านอุปมาอุปมาสร้างความหมายใหม่แก่ตัวตนของปัจเจกบุคคลให้สัมพันธ์กับ “บ้าน” และชุมชนซึ่งถูกทำลายลงด้วยความรุนแรง

อุปมาหนึ่งซึ่งผู้เขียนสนใจคือเสียง ซึ่งมีดนตรีเป็นพาหะ นอกจากคุณสมบัติทางกายภาพแล้ว เสียงในกระบวนการสันติภาพยังเทียบได้กับ “การให้สิทธิ์เสียง” แก่ผู้คนในการมีส่วนร่วมกับการบวนการดังกล่าว การเปิดโอกาสให้ “เสียง” ได้แปลงในหลายทิศทางยังสัมพันธ์กับพื้นที่ ผู้ได้แปลงเสียงรู้สึกว่ามีที่ทางในสังคมหลังความรุนแรง การที่เราได้ยินเสียงใครสักคนหมายถึงเธอ/เขาอยู่ใกล้เรา อยู่ในที่เดียวกับเรา (หน้า 106 - 107, 136) อุปมายังสื่อสารผ่านพิธีกรรม ในกรณีไลบีเรียที่เกริ่นไว้ในตอนต้นของบทความ พิธีกรรมตัดผมนักรบ

เด็กโดยบรรดาแม่ๆ เปรียบเสมือนการยอมรับนักรบเหล่านี้กลับเข้าสู่ชุมชนอีกครั้ง มิใช่ในฐานะผู้ก่อความรุนแรง แต่ในฐานะ “ลูก” ของชุมชน พิธีตัดผมจึงช่วยเปลี่ยนอัตลักษณ์ของนักรบหนุ่มสาว จากที่คนเหล่านี้ไม่แน่ใจว่าตนมีที่ทางหรือไม่ ในสังคมหลังความรุนแรง เป็นรู้สึกว่าได้รับการโอบอุ้มกลับสู่บ้าน (หน้า 219 - 221)

ประการสุดท้าย ด้วยลักษณะสองประการข้างต้น หนังสือ *เมื่อเลือดและกระดูกไทยไหล* จึงเป็นส่วนหนึ่งของงานศึกษากระบวนการสันติภาพตระกูลใหม่ ชนิดที่ไปพ้นจากแนวคิด “สันติภาพแบบเสรีนิยม” (liberal peace)² แนวคิดนี้มีอิทธิพลช่วงหลังสงครามเย็นเป็นต้นมา โดยครอบงำความเข้าใจเรื่องสันติภาพในองค์การระหว่างประเทศ รวมถึงนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลตะวันตก ลักษณะสำคัญของสันติภาพแบบเสรีนิยม ได้แก่ การเห็นว่าเหตุผลเป็นคุณสมบัติสำคัญสูงสุดของสังคมมนุษย์ ความเข้าใจเรื่องเวลาแบบเส้นตรงและก้าวหน้า ความเห็นว่าประชาธิปไตยและเศรษฐกิจแบบเปิดเสรีเป็นเงื่อนไขของสันติภาพ รวมถึงกระบวนการเชิงเทคนิคไม่ว่าจะเป็นการลงนามข้อตกลงสันติภาพ การสร้างความโปร่งใสในระบบราชการ และการปฏิรูปความมั่นคง แนวทางนโยบายเหล่านี้สร้างปัญหาในหลายสังคม โดยเฉพาะการผลิตซ้ำจักรวรรดินิยมและการพึ่งพาประเทศในซีกโลกเหนือ (ในนามของการแทรกแซงด้านมนุษยธรรม เป็นต้น) ความเหลื่อมล้ำอันทวีขึ้นจากนโยบายเปิดเสรีทางเศรษฐกิจในสังคมหลังความรุนแรง รวมถึงอุตสาหกรรมความมั่นคงที่แฝงมากับการยึดเยียดนโยบายปฏิรูปความมั่นคง³ ข้อวิพากษ์เหล่านี้นำไปสู่งานศึกษาชิ้นใหม่ๆ ซึ่งให้พื้นที่กับเสียง

² Oliver P. Richmond and Jason Franks. *Liberal Peace: Transitions between Peacebuilding and Statebuilding* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2009).

³ Jenny H. Oeterson. “Rule of Law Initiative and the Liberal Peace: The Impact of Politicised Reform in Post-Conflict States” *Disasters* 34 (2010): s12 - s39.

ของชุมชนท้องถิ่นมากขึ้น รวมถึงยังให้ความสำคัญกับ “ศิลป์” แห่งกระบวนการสันติภาพมากกว่าเน้นความเป็น “ศาสตร์” แนวคิดประการหนึ่งที่ตอบโจทย์เหล่านี้ได้แก่ “สันติภาพลูกผสม” (hybrid peace)⁴ หนังสือ *เมื่อเลือดและกระดูกไทยให้* อาจถือได้ว่าเป็นกึ่งก้านสาขาของแนวคิดดังกล่าว

เวอร์ชันภาษาไทยที่ท่านถืออยู่นี้ใช้ภาษาแปลอันสละสลวย ทว่ายังไม่อาจละทิ้งกลิ่นนมเนยของต้นฉบับภาษาอังกฤษ นี่ส่งผลให้ผู้อ่านต้องแปลไทยเป็นไทยอีกครั้ง อย่างไรก็ตาม เมื่อท่านคุ้นชินกับภาษาแปล เป็นไปได้ว่าจะลุ่มหลงไปกับความงามของเรื่องเล่าและประสบการณ์อันน่ามหัศจรรย์ของผู้เขียน ทั้งนี้ต้องยกความชอบให้แก่ทีม “สันติวิธีมหิดล” ที่เลือกหนังสือเนื้อหาสำคัญเล่มนี้มาถ่ายทอดให้ผู้คนในสังคมไทยได้อ่านกัน หนังสือเล่มนี้เหมาะกับนักศึกษา อาจารย์ นักวิจัยด้านสังคมศาสตร์ และนักปฏิบัติการด้านสันติภาพ ที่สำคัญคือเหมาะกับชุมชนท้องถิ่นที่ต้องการสร้างพลังให้เสียงของตนถูกได้ยินและถูกนับรวมในกระบวนการสร้างสันติภาพ

⁴ ดูตัวอย่างเช่น Roger Mac Ginty. “Hybrid Peace: The Interaction between Top-Down and Bottom-Up Peace” *Security Dialogue* 41(4) (2010): 391 - 412; Oliver P. Richmond and Audra Mitchell. “Introduction – Towards a Post-Liberal Peace: Exploring Hybridity via Everyday Forms of Resistance, Agency and Autonomy” in *Hybrid Forms of Peace: From Everyday Agency to Post-Liberalism* (Hampshire: Palgrave MacMillan, 2012), 1 - 38.

